

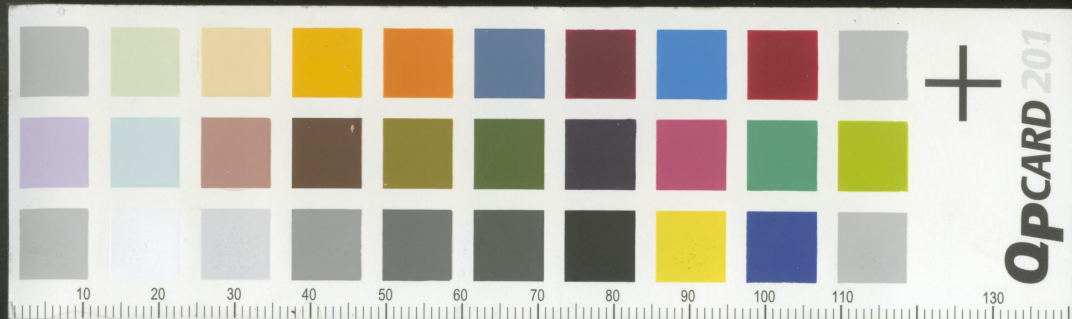
Kon. V. L. V. W. Wäner
Hälsning

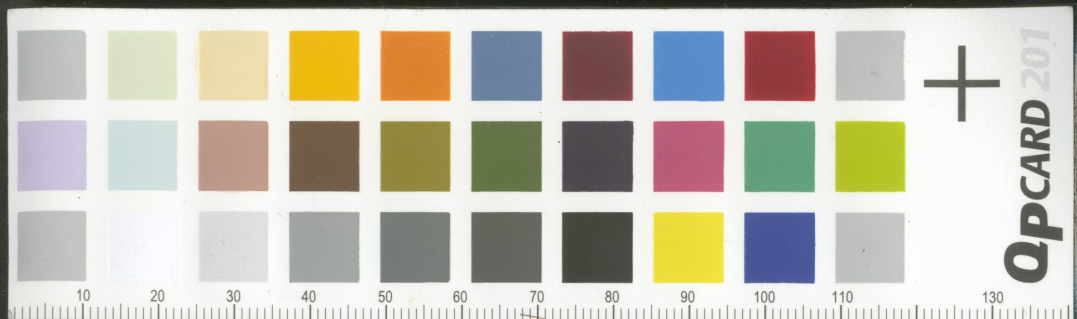
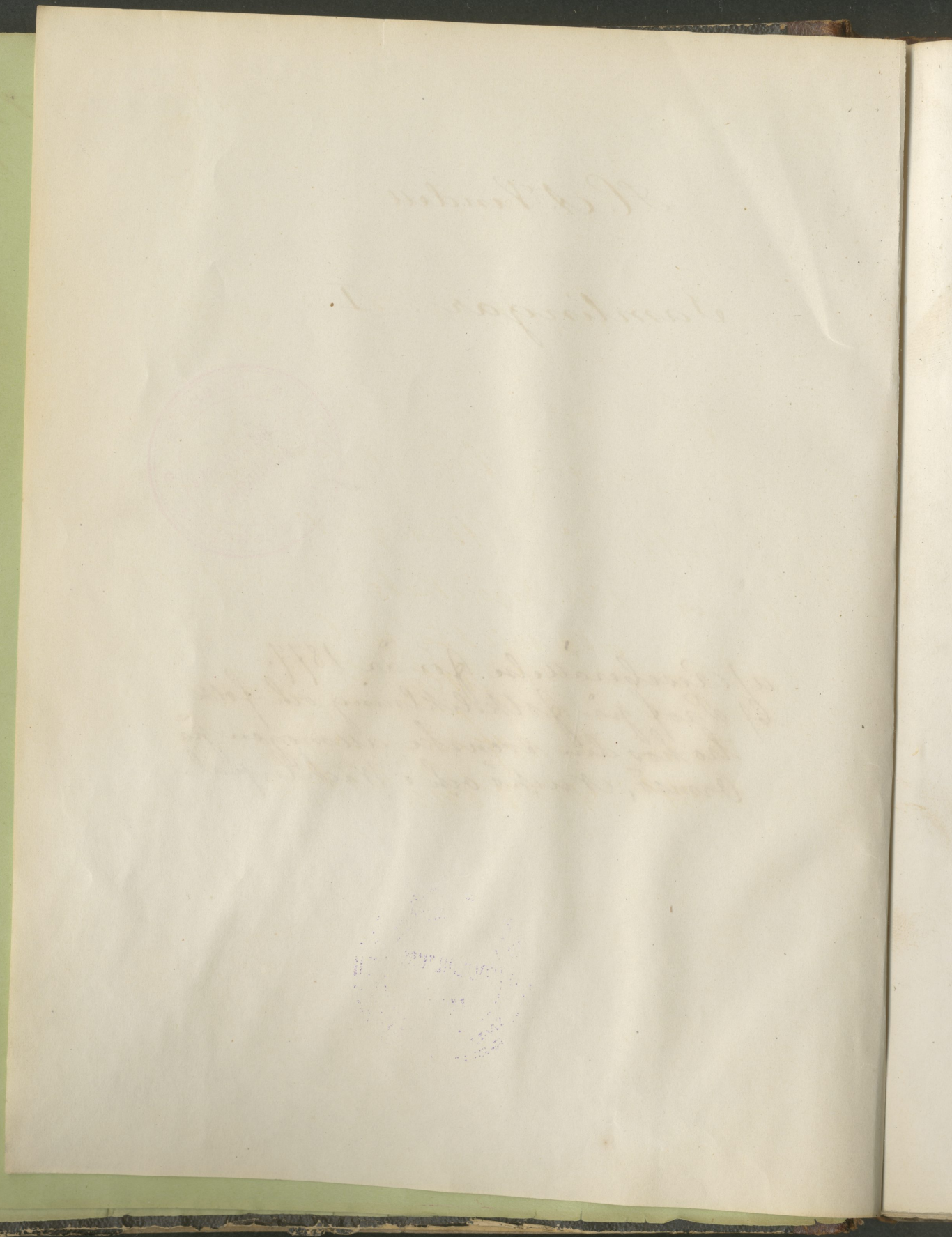
H. A. Vindell.

Samlingar. I.

- a) Reseberättelse för år 1877.
b) Prof på folklörlning och folk-
tro hos den svenska allmogen på
Ormsö, Kuckö och i Wichterpal.

Berättelse

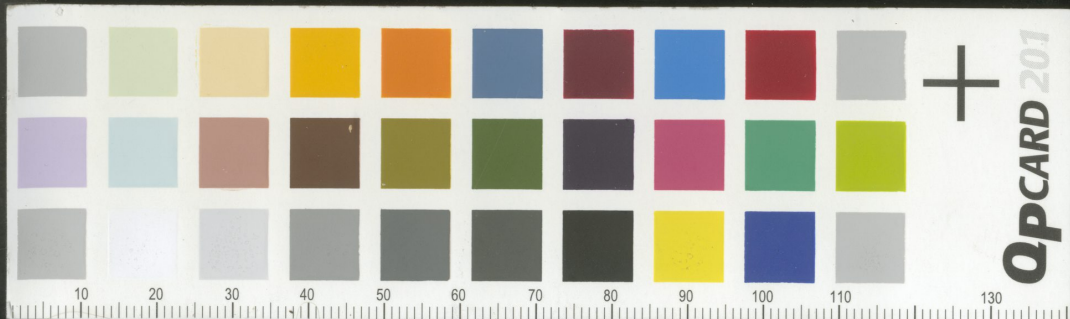
öfver den resa, som
med understöd från Nyländska afdelningen

S. 14 Juni — 11 Augusti 1877
företogs till Dagö, Nuckö, Ormsö, Rågöarna
och Wichterpal
i Estland

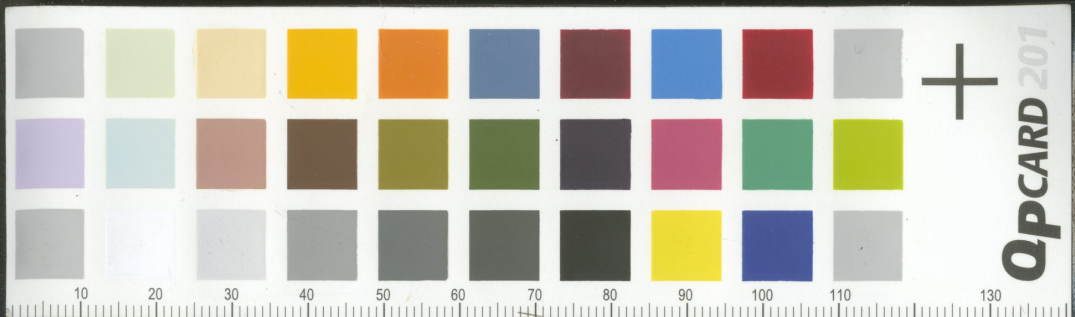
af
H. A. Vendell, *Öf. Mag.*

181 I a

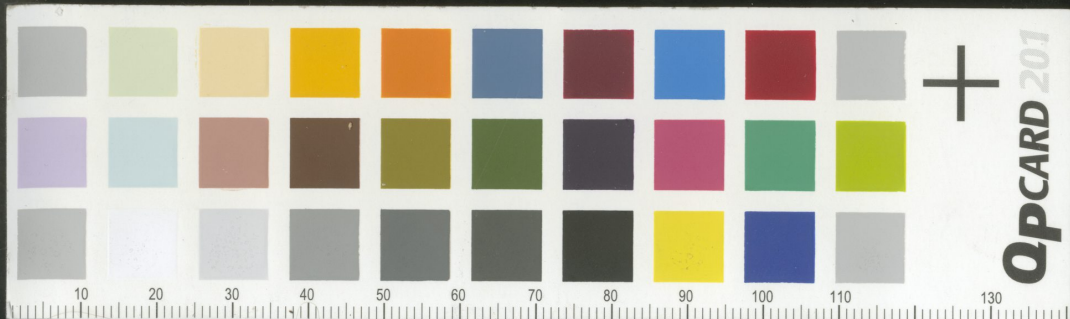

[Faint, illegible handwriting in German, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

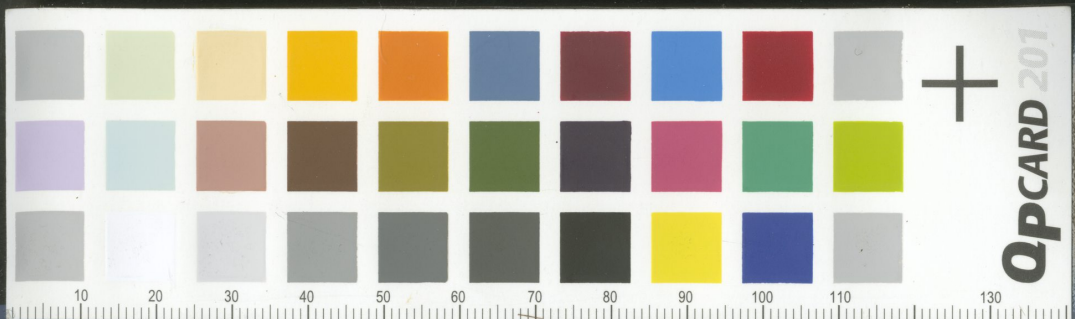

Då jag härmedels till Nyländska
afdelningen inlämnar en berättelse
öfver den resa, som jag med under-
stöd af henne stlidne sommar
företog i språkligt intresse till de
nenska öarna utanför Estlands ku-
ster, så måste jag strax här i början
framhålla huru omöjligt det nu
vore att meddela alla skördarna
af min forskning. Afseende på
dem får jag hänvisa till en fram-
deles utkommande afhandling.

Den 14de Juni f.m. steg jag
vid Ifors södra hamn ombord på
jakten Elga, hvares besättning ut-
gjordes af 4 man och som f.n.

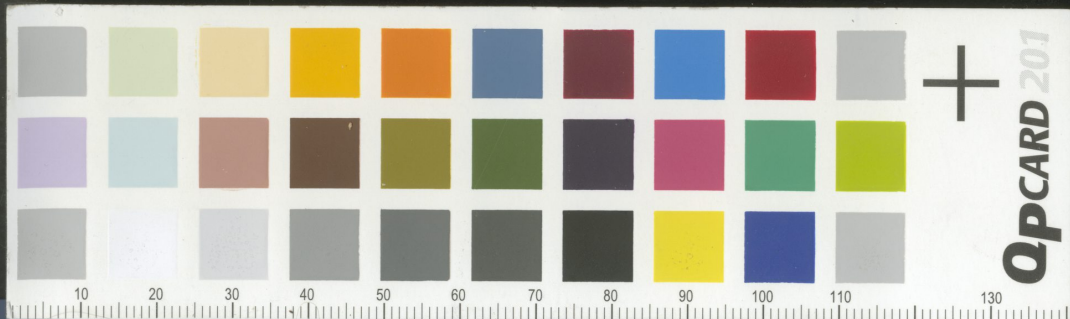

var olastad. Sedan barlast intagits
 vid Drumsö, fortsattes färden ända
 till Krällen, då vi lade till vid Por-
 kala. Följande morgon lyftes ankar
 åter och kurs styrdes mot S. V. ut på
 Finska Viken. Mot middag blef full-
 komlig vindstilla, som varade nå-
 ra timmar och eföljdes af en o-
 vanlig klarhet i luften. Samtidigt
 sågo vi Hango, Nargö, Packerorts
 (vid Baltischport) och Odensholms
 båkar. Efter en tid friskade vin-
 den åter i och efter att före
 vindstilla ha varit nord-
 östlig vände han sig nu till
NO Vi lägo NO om Odensholm
 när solen gick ned; högtidligt
 och vackert var det att under nat-
 ten höra de väldiga böljornas
 slag emot farkosten och skåda
 emot det gråa hafvet, öfver hvars

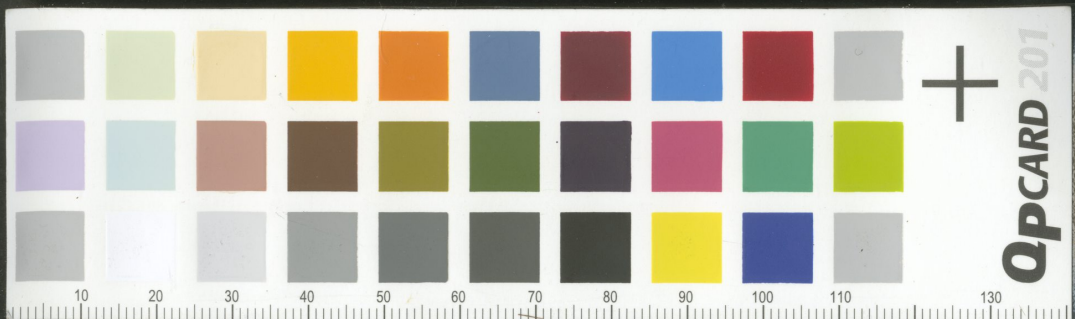

svallande vattenyta en och annan fyr spred sitt sken. Lördagen den 16 Juni på morgonen beträdde vi Vormsö's flacka strand. Emedan mitt res-sällskap var från Hålo by, tog jag först in där. Inart afregaf jag dock denne min förste bostad, ett slags kläbod kallad "baks", inbjuden af pastor Nördgren till prästgården. Under min vistelse här, som varade till den 3 Juli, sattes jag i rikligt tillfälle att studera såväl folkets språk och seder som öns natur och gamla minnen.

Vormsö" kallas af sine Orms-äi, invändare Orms-äi, troligen efter det fornskandinaviska mansnamnet Urm. Uttalet Vormsö" är då en förtyskning, på samma sätt som i tyskan t.ex. Mors mot-

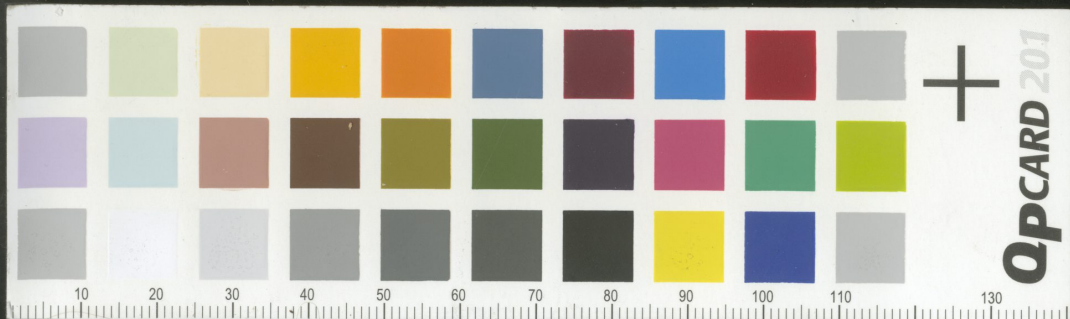

svarar vårt svenska ord, Mjörn de
 sv. orm, Mjöst det sv. ost o. s. v. —
 Ön, som underlyder baron Stach-
 kellerberg - hvilken bebod det vackra
 "hövet" Magnushof vid Sv. stran-
 den omgifvet af en hög mur på
 landsidan - utgör en öfvervägan-
 de svensk församling. Före år 1831
 funnos högst få ester på ön, men
 sedan Norrbys och Svibys svens-
 ke inbyggare flytt öfver till
 Sverige, hafva allt flere främman-
 de element - "antik" som Vormsö-
 bon väger - flyttat in. Församlin-
 gens kyrka, af gråsten och i
 samma stil som alla våra äldre
 tempel, påstås vara uppförd af
 danske konungen ^{Fälldomar} Sejer; den är
 allt igenom forntida och tyckes
 ej på lång tid hafva undergått
 någon förändring. På bänkra-

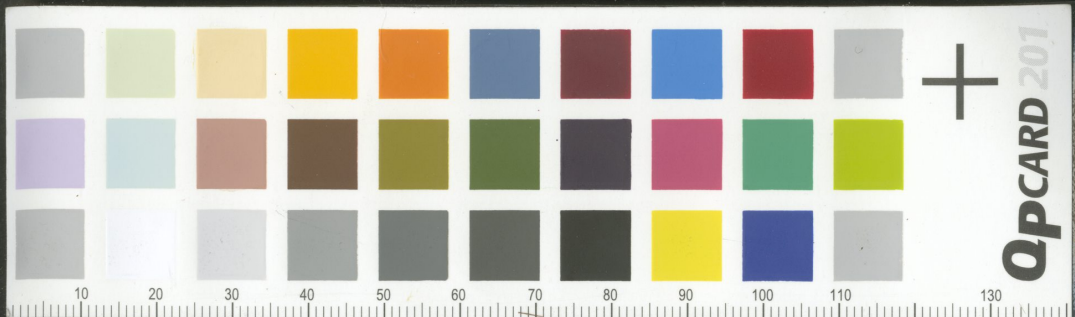
derna, hvilka bildade sammanhängande kvarter, är årtalet 1674 inristadt. Altaret omgifves af de adliga ätterna De la Gardie's och Königsmarks vapensköldar och på kyrkans n.v. långvägg befinner sig det Stackelbergiska vapnet.

Kyrkan är belägen några verst från stranden på en liten slätt, omgifven af barr- och löfskogar. Bland byarne därimot ^{ligga} Flott trä, Fällarne och Kyrkslätt (l. kallet) in på ön, alla öfrige längs stränderna. De bestå samtliga af flere sambyggde gårdar; hvarje enskild gård består af en "gatn" l. gata, som leder till "gätugädn", hvarifrån man kommer till

"näckgårdn" (ladugården) och slutligen till själfve mangården "inagårdn". Trä byggnadsrader åtskiljas, ehuru hvardera gemenligen består af blott ett hus: bostammarummet med köket (öppret på två sidor; man kokar merendels på en bar mark lagde stenvärme: röken går ut genom halfdörarna) och bodarne. Alla bebodda hus äro försedda med höga, spetsiga tak, i de flesta fall större än själfva byggningen. Denna stil skall ock fordom hafva varit brukad i russe delar af Nyland. Den götiska byggnadskonstens inverkan kan tydligen spåras här, synes mig.

Den 3 Juli seglade jag till den en mil mot öster belägne lilla nätte staden Flapsal, berömd för

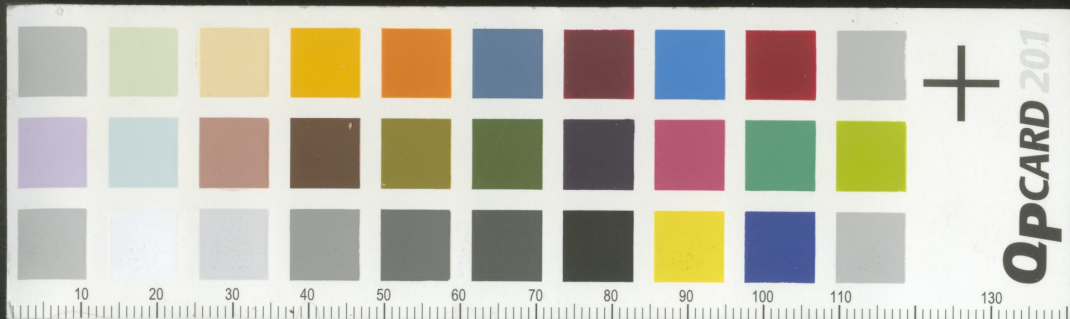

7.

sina gytjebad; och följande dag
därifrån till Österby (Disturbi)
landningsplats på Nuck, 3 verst
åt NO från Flapsal. Efter att haf-
va erhållit kvarter på Paskleps
"höv," nästan midt in i församlingen,
began jag genast mina forskningar.

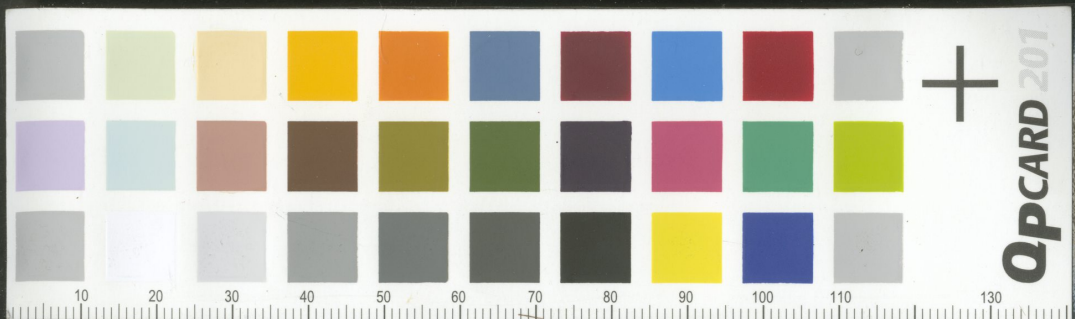
Nuck har fordom varit en ö,
men sedan vattnet med tiderna lagt
ut har den bildat sig till en halfö.
Nuck utgör en församling tillh. lika
med Suttlep, Roslep och Egeland
på fastlandet samt Odensholm
någon mil utanför Spjuthammars
udde (den västligaste i Estland) -
alla med svensk befolkning.

På Pasklep hade jag lycka
att träffa folk från både Nuck
och fastlandet; till Odensholm
är det städse svårt att komma och
var synnerligen den tiden, då en

ryske storm gjorde svåra skador både till sjös och lands. Hvad jag erfor om nämnda ös språkliga förhållanden intygade att de i allo vore de samma som i Riekholtz-målet.

Från Vornö har jag också uppgifvit några sagesmän emedan jag där vandrade kring och nästan i hvarje by lärde något nytt; inga brådsakande sysslor upptogs då än allmogen och kunde jag därför utan fruktan att störa någon gå långsamt och grundligt till väga. Därunder hann jag uppgöra ett både fullständigt och, såsom jag tror, säkert schema. När jag sedan kom till Nockö begynte höslåtteln; jag hade alltså också samma goda tillfälle som ryss att gå minutiöst till väga; men det var ej heller af nöden emedan jag för det mesta blott behöfde

fylla min uppräning.

På Pasklep finnes ett svenskt
folkskoleläraresemenarium, upprätt-
hållet af svenska evangeliska fo-
sterlands-stiftelsen. Där jag råkade
lärarekandidater och andre män af
allmogen - synnerligen under då
(efter gamla stilen, allmän i Estland)
inträffande Midsommarhögtid,
hvarvid bibelförklaringar höllas af
"missionären" skollärar Torén. -
Mina på antydt sätt påträffade
sagesmän voro:

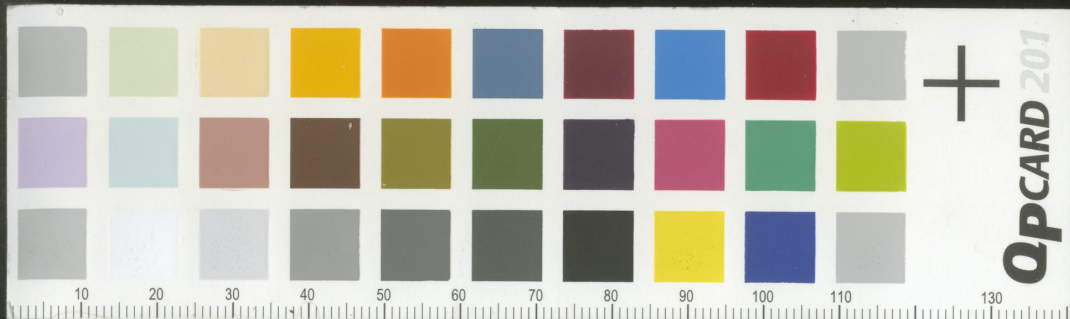
Anders Brus, far och son fr. Pasklep by.

Johan Nyman från Kluttorp (~~Skinkby~~)

Jösup Bästerman från Rickholtz. -

förutom åtskillige från Enby, Gutanäs
och Egeland.

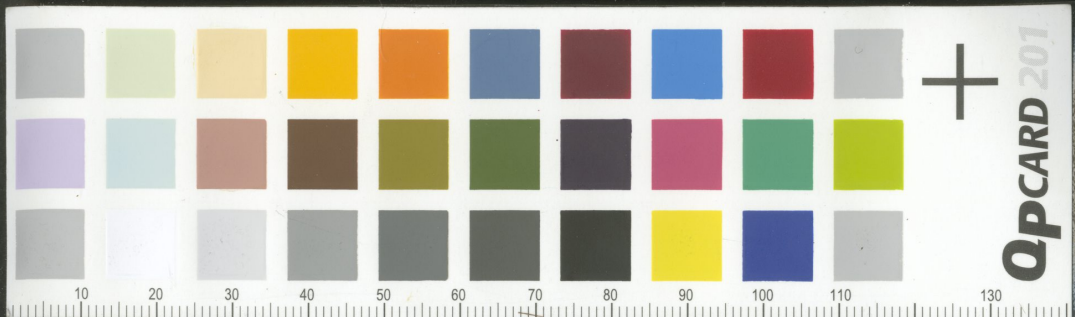
Hvad befolkningens vålmåga
och snygghet äfvensom sociala ställ-
ning beträffar stå fastlandets

arne vida under ö-bebyggarene. Jag såg det på alt: själfständighets känsla, sedlighet, ordentlighet, bekrämlighet, byggnadsrätt, förmögenhet. Sätta gäller redan Nuckö, som dock har en yppig och bördig jordmon, men i än högre grad Vikterpal.

Måndagen den 9 Juli lät jag ro mig från Nuckö till Flapsal och ämnade redan följande dag resa med ångbåt därifrån till Dagö. Men just då jag skulle bryta upp, mottog jag besök af pastor Rödder, hvilken erbjöd åt mig kvarter på Röds prästegård ehuru först från nästkommande Torsdag.

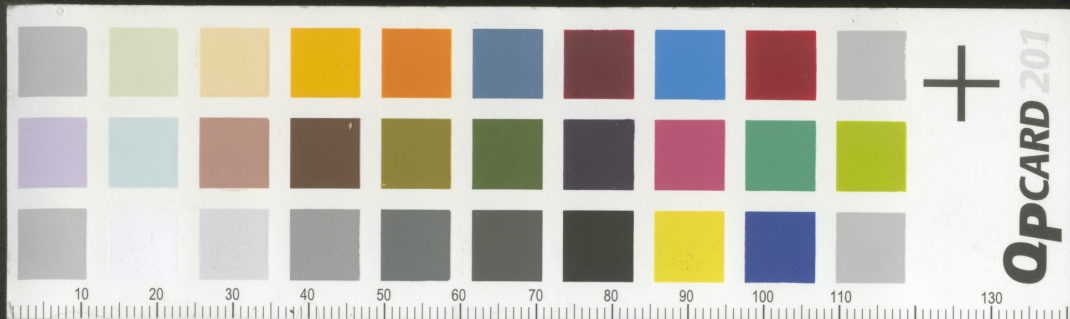
Den 12 Juli steg jag altså om bord på Progress och reste till Håttermaa hamnstation - en hvar slik kallas rätt och och slätt för "Krüaj" och har alls intet som skulle

uppräminna om våre gästgifvaregår-
dar - samt fortsatte därifrån fär-
den pr häst närmast till Kertel's
bruk i sällskap med en tysk, skol-
läraren Carl Hohlfelt; senare på
kvällen fick jag följa med posten
till Rörks, dit jag ankom kl. $\frac{1}{2}$ 12
på natten. Distanserna voro: Hapsal-
Hältermåa 35 verst, Hältermåa - Ker-
tel 27 verst, Kertel - Rörks 14 verst.

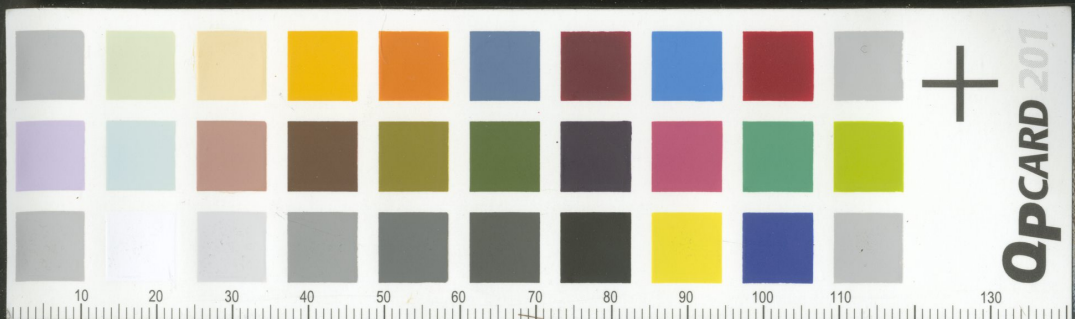
Hele denne långa landsväg om 74
verst går nästan utan undantag öf-
ver skoglösa slätter och karr.

Rörks kyrka och by ligga på
västre sidan af Dagö på en mils
vid slätt, där inga andra trån
växa än de, som blifvit planterade
vid prästgården och på kyrko-
gården, och hvar den största höj-
den utgöres af en vid pass samnshög

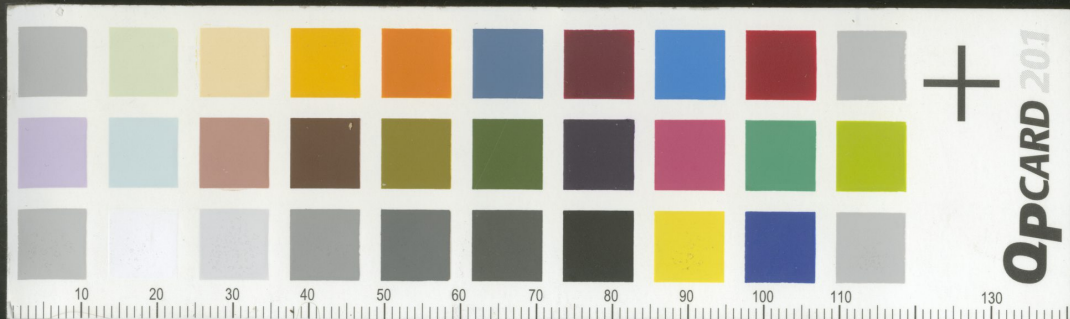
sten. Men denna tröstlösa ödslighet
öfverväges väl af en den härligaste
utsigt öfver Östersjön och dess tal-
lösa segel samt, om aftnarne, glän-
sen från Köppo blinkfyr.

Hela den norra hälften af Dag-
ön har från gamle tider varit bebodd
af svenskar; men vidriga öden, våld och
människlig orättvisa har upplöst kolonin
och omplanterat en del däraf i syd
Ryssland vid Bereslaf, och liknöjdhet,
ringaktning för personlighetens och
nationalitetens rätt skall om några
tiotal af år hafva igensöpat de si-
sta spåren af skandinaviskt folk-
lif på Dagös hafsombrusade strän-
der. Röcks-bodarne få aldrig höra
svensk gudstjänst; deras barn läsa

fram sig och lära sig i skolan på
estniska; i familjerna tala blott de
gamle svenska: blott i ett hushåll
kunde älske sonen svenska, men det
högst ringa numera. Där se vi en liten
profvit prä och förebild till det drama,
som, antingen man erkänner det eller
icke, sträftar att omfatta allt svenskt
öster om Bottnen och Eysstrasatt.

Så sorgligt och i högsta grad
nedstämmande detta förhållande
än måste synas mig, dess mera upplyf-
tande var det att höra några gamle
män med kärlek nämna sitt språk och
sina minnen, dess trösterikare återfara
det intresse de visade för mina forsk-
ningar, den ihäga de hade till att jag
noga skulle upptaga och sätta fast i

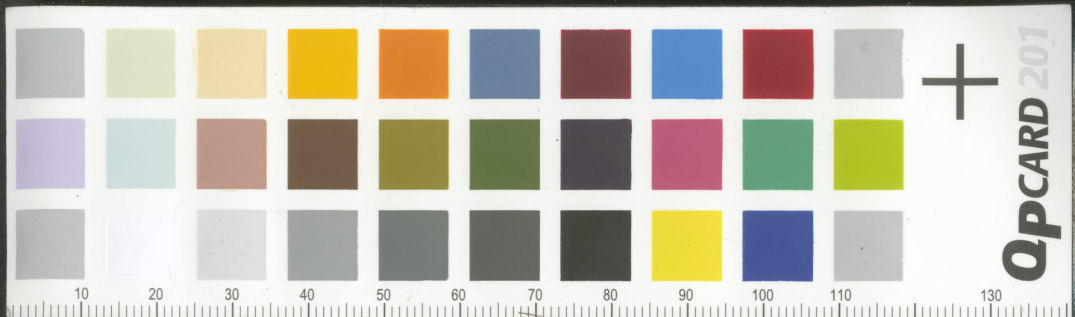
bok "att från detta snart döda språk."

Två sagesmän, hvilke jag icke utan
rörelse kan nämna, voro

Henrik Törn, 65 år gammal, herde och
Karl Kvarnström.

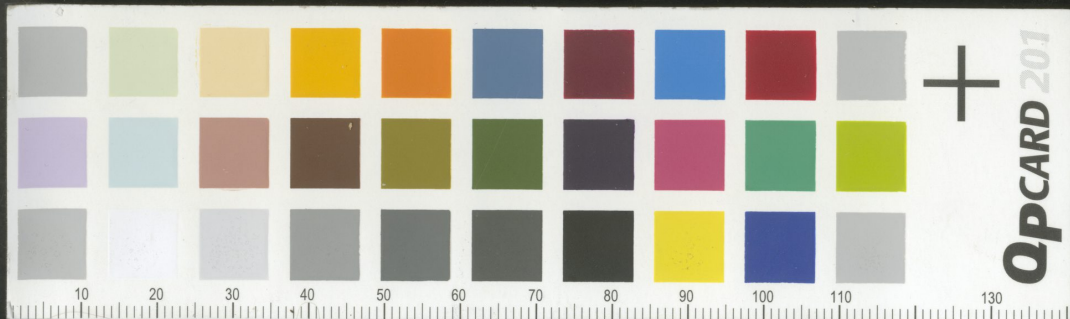
Gledadt vare af mig städse deras minne!

Den 17 Juli infann jag mig åter i
Hapsal och den 18 på kvällen inskeppas-
de jag mig på Constantin för att
från Stensburg eller Riga segelvä-
gen kunna komma till Runö, hemvist
för Östersjöns djärfvaste och kanske
mäst frisinnaade sjömän. Men i Stens-
burg lågo f.n. inge Runöboar och
vinden var dessutom konträr; från
Riga, dit jag kom den 20de, var det
omöjligt att få öfverfart till näm-
da ö — något, hvaröfver jag myc-

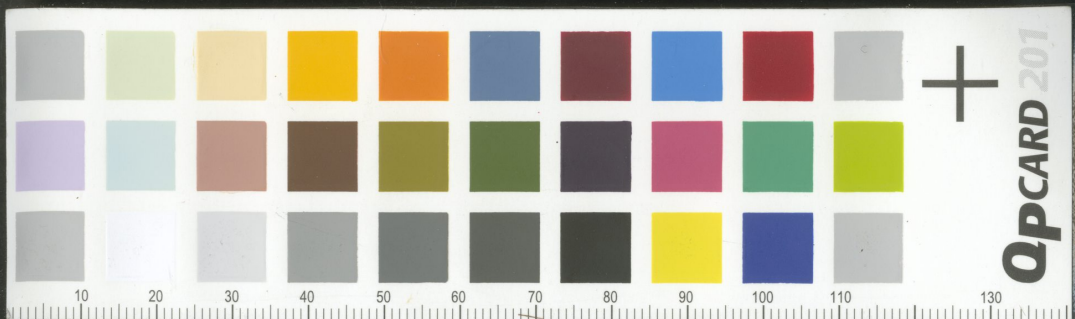
ket beklagat mig, emedan R. väl torde vara ett i språkligt hänseende högst märkligt område. Blottom vårar och höstar torde man med största säkerhet slippa dit, emedan runobåtar då ligga i åtskillige bland Östersjöns hamnar.

Den 22 lämnade jag den i medeltidsstil uppförde gamle handelsstaden Riga, ankom den 23 till Hapsal och for samme dag till Vormsö, hvarest jag redan följande dag insjuknade i (hvarannan-dags-) frossa. Den 31 var jag nog återställd att kunna resa till Hapsal, hvarifrån ångbåt på natten skulle afgå till Baltischport. Men turen blef indragen och jag fick vänta till den 2 Augusti - utan att få verklig bostad

ens om nätterna. Aftonen mot den
2de öfvervar jag (kostnadsfritt) en i
gamla slottsparken af revalske sån-
gare för tronföljarens gemål ditförd
konsert.

Den 2de f.m. ankom jag till Bal-
tischport och lät genast ro mig öfver
till Lilla Rågö, där jag fick säng-
plats i stugan å Bäss hemman,
Lillby. Stället låg vackert med ut-
sigt å Finska Viken, var välbyggt
och innehades af dugligt värds-
folk, hvarför jag äfven trufdes ut-
märkt väl. Ön är visst flack men
dock tämligen hög, består af kalk-
flisor; dess underligare förefaller
det att på en ång tre väldiga lösa
kleppblock af mer än bräs höjd resa
sig, erbjudande en härlig utsigt;

17.
19
de hafva afjättat blifvit öfversun-
gade från Nyland, förtäljer säg-
nen.

Äfven här hade jag nöjet att
röka personer, kunniga i flere lands-
mål. Min värd var hemma från Stor

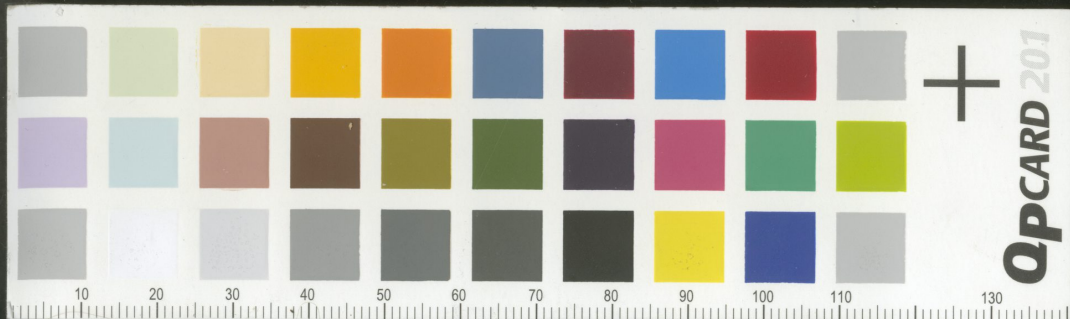
Rågå och kände väl skilnaden mellan
de båda Rågå-mälen; hans hustru
var född på hemmanet; de hade en
dräng från Kurks på fastlandet.

Hufrudsaktiga sagesmän voro:

Tomas Österblom^{erg (Nyman)}, min värd.

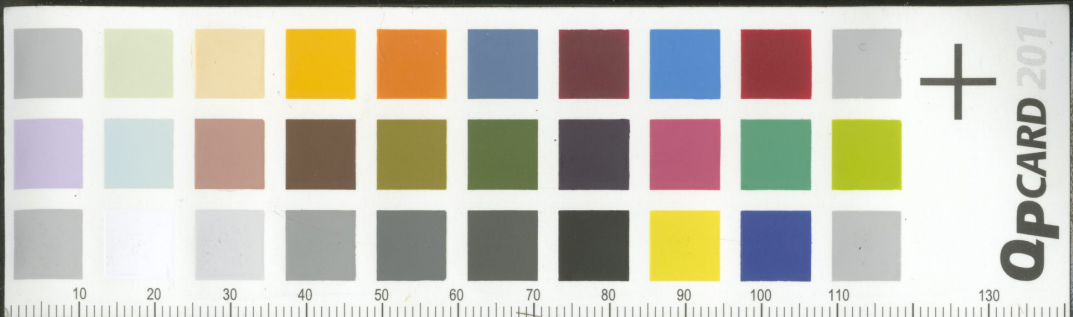
Valborg Rosenberg från ~~den~~ hemman
i Lillby.

Lämnande Lill Rågå's grönskan-
de ångsmarker och flunder-rika
stränder lät jag den 5 föra mig till
Stor Rågå, där jag hele dagen syssla-
de med språkstudier, följande den

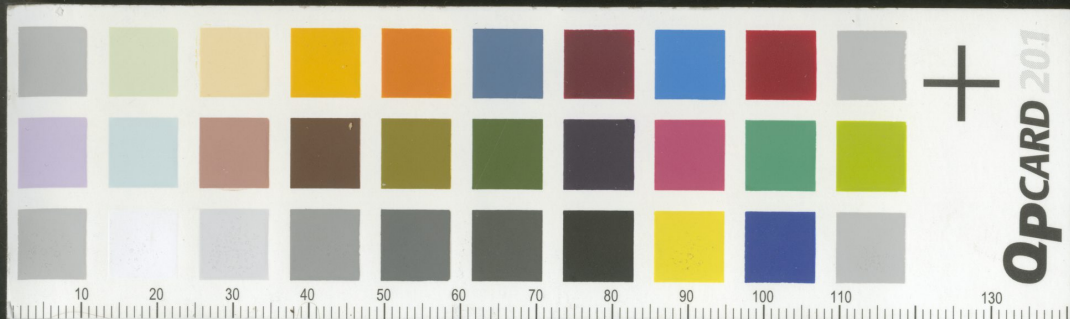

af A. O. Freudenthal utgifna
 afhandlingen "Upplysningar
 om Rågö- och Wichterpal-målet
 i Estland." På kvällen roddes jag
 öfver till Skibbro by i Wichterpal,
 låg där öfver natten och gick följande
 dag till Ugglas by, hvarst folkskole-
 läraren Johan Palmkron, uppoffra-
 de hela dagen för ifyllandet af
 mitt schema. Samme afton skulle
 han resa till Ilfors jämte andre
 Wichterpalsboar, till hvilke ock jag
 sällade mig.

Klockan 9 på kvällen besteg
 jag en liten jakt, lastad med ost,
 ägg och stenar. Vi lyfte ankar och
 lämnade under NO vind Estlands
 kuster. På natten vändes ^{vinden} sig allt
 mera på NO och dref oss, i förening

med strömdrag, mot södre Nargö. Detta
äfvensom en uppstickande stark
storm tvang oss att återvända; klock-
an 6 f.m. kastade vi ankar i
Rogervik. Samme dag, den 7de Au-
gusti, lade vi åter ut på kvällen;
med svaga brisär, som dessutom kom-
mo från NO d. v. s. under motvind
kunno vi på natten upp imot Narg-
ö; följande dag åtgick hel och
hallen till kryss och slutligen fin-
go vi ro mellan Rönnskärs båk
och Porkala tullhamn, där vi för-
töjde skutan: en fagrare hamn-
plats kan näppeligen tänkas.
Den 9de var vinden synnerligen
svag, så att vi ej kunno längre
än till trakten af Mickelskäär.
Den 10de uppstod starkt östenväder,

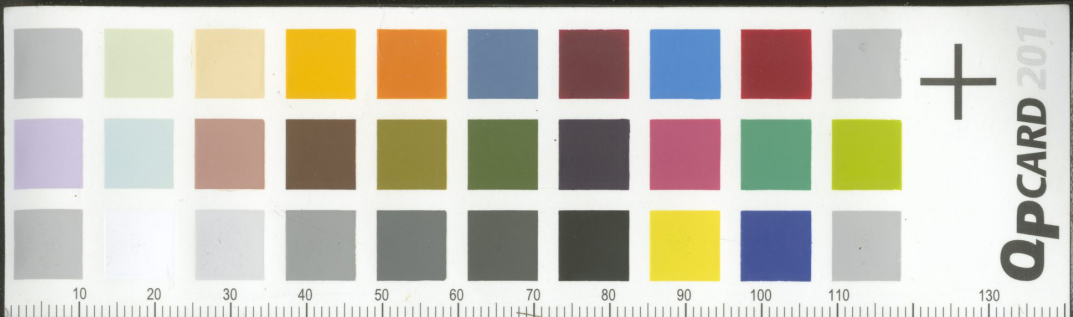
som träng oss att hela dagen ligga
på kryss och slutligen lägga till
vid Melkö. Först den 11te Augusti
klockan 10 f.m. funno vi målet för
vår långa sjöfärd: Helsingfors
södra hamn.

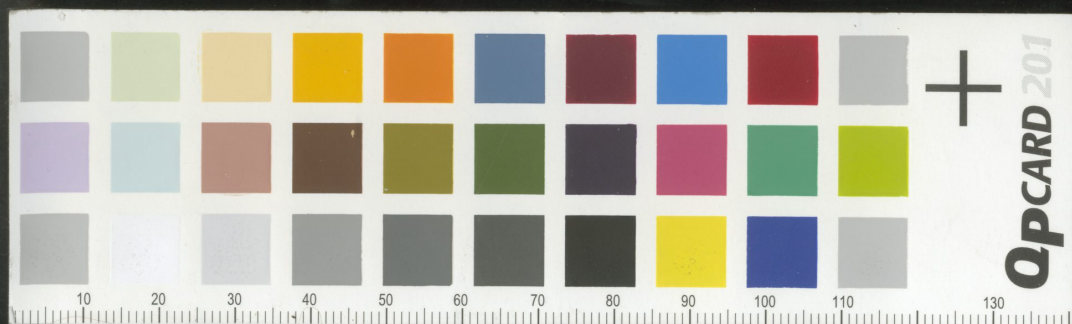
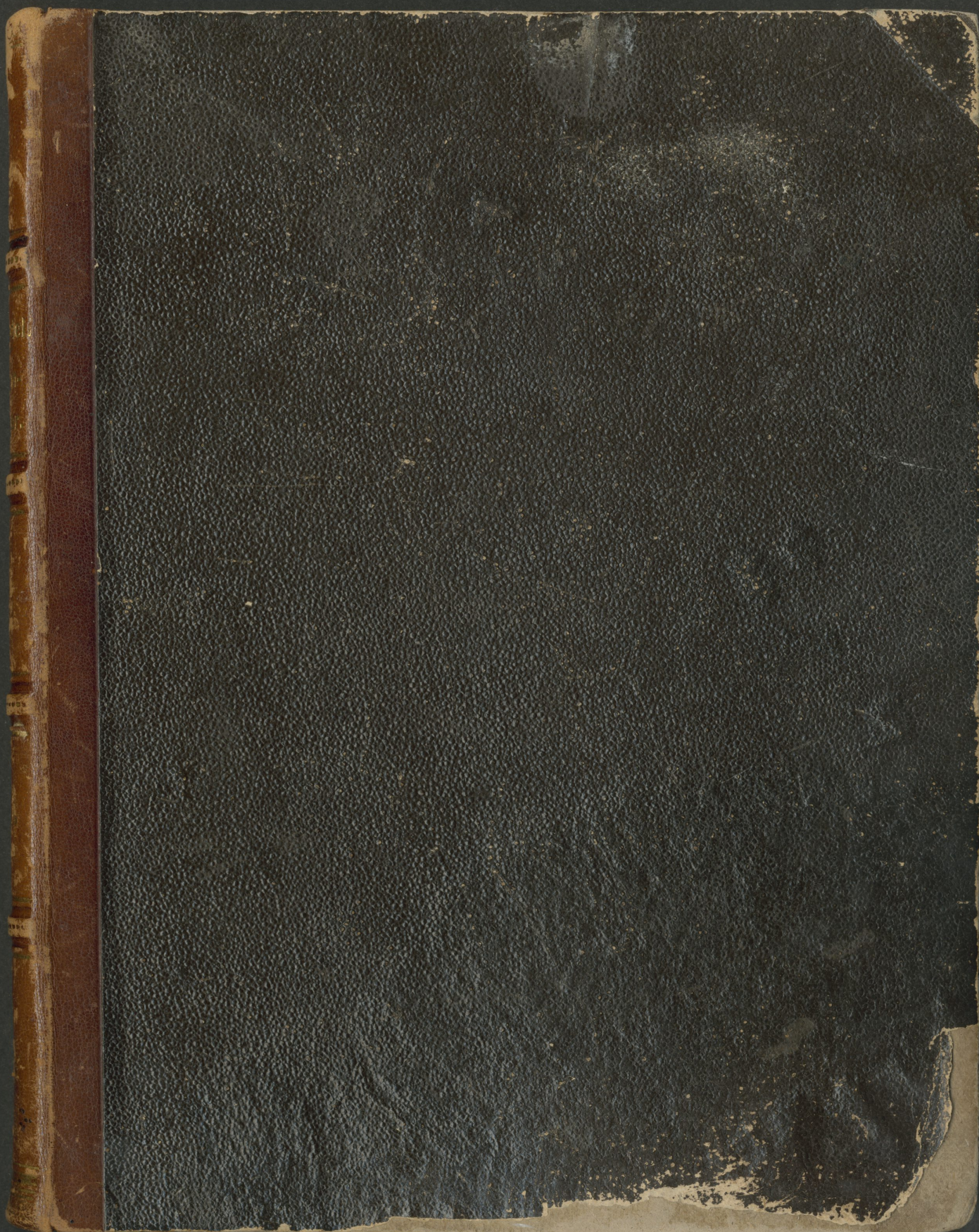
Da' var min förre kungsfärd slut
och med skördar, som, — endast de —
vunnit på sjöresans längd, beträdde
jag glad hemstranden.

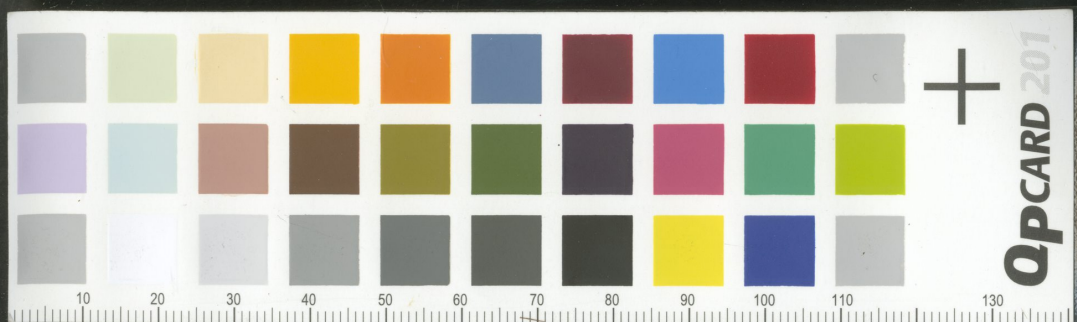
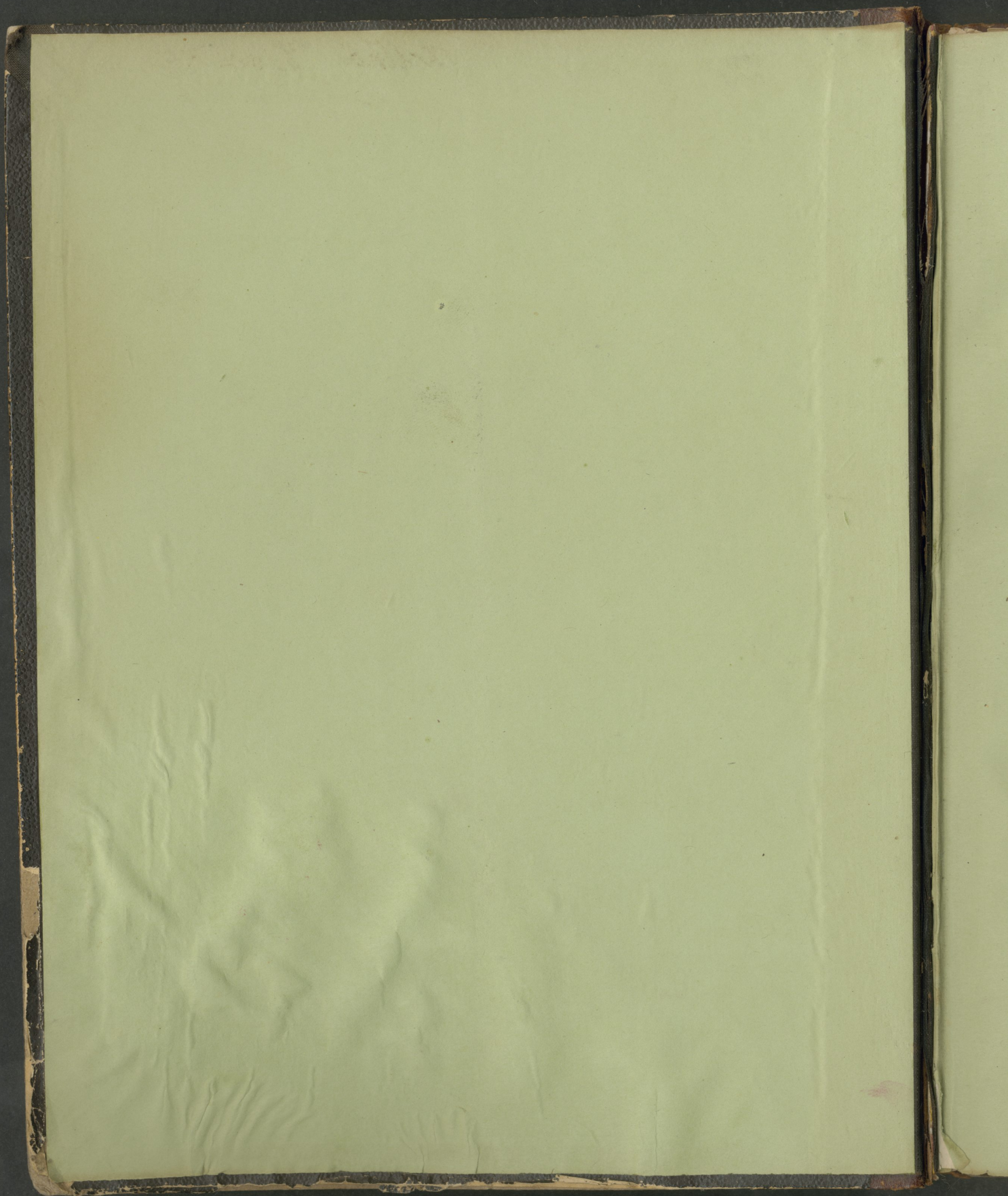
Helsingfors på hösten 1877.

H. A. Wendell.

Renskrifvet efter äldre original
i Mars 1879.

Fällhörn Svenska
Landsmålsföreningen

